

Barbara Chruślińska

Rodzinny Dom Dziecka

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2025.1.04>

Fundamentalne znaczenie kontaktów z rodziną pochodzenia dla dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej

The Essential Role of Contact with the Family of Origin in Foster Care

ABSTRACT: This study addresses the issue of how contact between children and their families of origin influences their functioning within the context of family-based foster care. The aim of the research was to gain an in-depth understanding of the significance of such contact—whether it directly affects the emotional, social, and identity development of children placed in foster families—and how these experiences influence their daily functioning, sense of security, and adaptation to a new environment. The work is embedded in an interdisciplinary framework, taking into account pedagogical, psychological, and sociological perspectives, as well as the current legal regulations governing foster care in Poland. A qualitative research design was adopted, using the case study method, which allowed for a detailed analysis of two selected children's life histories: Michał (20 years old) and Antek (10 years old). Both boys have experienced long-term stays in foster families, but their relationships with their families of origin followed very different trajectories—from regular, institutionally supported contact to complete severance and the inability to rebuild those bonds. Data was collected through in-depth, open-ended interviews and an analysis of care and educational documentation. The findings indicate that contact with the family of origin has a complex and multidimensional impact on the functioning of a child in foster care. It can play a supportive role—fostering continuity of identity and maintaining family bonds—or a destabilizing one, contributing to emotional disorganization, reduced sense of security, or behavioral difficulties within the foster family. The quality, frequency, regularity, and emotional context of such contact, as well as the extent of involvement of support institutions, are of particular importance. The study also emphasizes the need for an individualized approach to each case, flexibility in contact planning, and the necessity of providing support not only to children and foster families but also to biological parents, in order to build relationships that truly serve the child's best interests. The conclusions drawn from the research may serve as a basis for further studies and for formulating recommendations for pedagogical practice and

social work, with particular emphasis on the need to develop systems for monitoring and supporting family contact in foster care, and to train professionals working with families.

KEYWORDS: foster care, family of origin, family contact, child functioning, emotional development, child identity, institutional support, family relationships.

STRESZCZENIE: W artykule autorka podejmuje problematykę oddziaływania kontaktów dzieci z rodziną pochodzenia na ich funkcjonowanie w warunkach rodzinnej pieczy zastępczej. Celem badań było pogłębione zrozumienie jakie znaczenie mogą mieć te kontakty, czy bezpośrednio przekładają się na rozwój emocjonalny, społeczny i tożsamościowy dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych, oraz jak te doświadczenia przekładają się na ich codzienne funkcjonowanie, poczucie bezpieczeństwa i proces adaptacji do nowego środowiska. Opracowanie uwzględnia perspektywę pedagogiczną, psychologiczną i socjologiczną, a także obowiązujące regulacje prawne dotyczące pieczy zastępczej. Zastosowano metodę jakościową – indywidualne studium przypadku – pozwalającą na dogłębną analizę dwóch wybranych historii dzieci: dwudziestoletniego Michała oraz dziesięcioletniego Antka. Obaj chłopcy mają za sobą doświadczenie długotrwałego przebywania w rodzinach zastępczych, przy czym ich relacje z rodziną pochodzenia przebiegały w odmienny sposób – od kontaktów regularnych i wspieranych instytucjonalnie po zerwanie więzi i brak możliwości ich odbudowy. Dane zostały pozyskane przy wykorzystaniu pogłębionych wywiadów otwartych oraz analizy dokumentacji opiekuńczo-wychowawczej. Wyniki badania wskazują, że kontakty z rodziną pochodzenia w sposób złożony i wielowymiarowy oddziałują na funkcjonowanie dziecka w pieczy zastępczej. Mogą mieć zarówno charakter wspierający – sprzyjając zachowaniu ciągłości tożsamości i więzi rodzinnych, jak i destabilizujący, prowadząc do dezorganizacji emocjonalnej, obniżenia poczucia bezpieczeństwa czy trudności wychowawczych w rodzinie zastępczej. Istotne znaczenie ma jakość tych kontaktów, ich częstotliwość, regularność, kontekst emocjonalny oraz stopień zaangażowania instytucji wspierających proces opieki zastępczej. W artykule podkreślono również potrzebę indywidualnego podejścia do każdego przypadku, elastyczności w planowaniu kontaktów oraz konieczność wsparcia nie tylko dzieci i rodzin zastępczych, ale także biologicznych rodziców, aby możliwe było tworzenie relacji służących dobru dziecka. Wnioski płynące z artykułu mogą stanowić podstawę do dalszych badań oraz do formułowania rekomendacji dla praktyki pedagogicznej i pracy socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby rozwijania systemów monitorowania i wspierania kontaktów rodzinnych w pieczy zastępczej oraz kształcenia specjalistów pracujących z rodzinami.

SŁOWA KLUCZOWE: piecza zastępcza, rodzina pochodzenia, kontakty rodzinne, funkcjonowanie dziecka, rozwój emocjonalny, tożsamość dziecka, wsparcie instytucjonalne, relacje rodzinne.

Rodzina jest podstawą funkcjonowania większości społeczeństw. To w niej dziecko doświadcza miłości i troski, uczy się nawiązywać prawidłowe więzi, zdobywa umiejętności rozwojowe, by wreszcie wybrać swoją rolę społeczną. Niestety zdarza się tak, że środowisko wychowawcze jest niewydolne i potrzebuje wsparcia. Poza całym wachlarzem pomocy rodzinie w kryzysie radykalną formą jest wyjęcie z niej dziecka i umieszczenie w rodzinie zastępczej. Rodziny zastępcze organizowane są w ramach powiatów i mogą funkcjonować w rozmaitych formach, od rodzin spokrewnionych, poprzez niezawodowe, zawodowe, na specjalistycznych kończąc.

Temat rodzicielstwa zastępczego jest mi bliski od lat. Od 2012 roku prowadzimy z mężem zawodową rodzinę zastępczą, początkowo w formie

pogotowia opiekuńczego, a obecnie jako rodzinny dom dziecka. Większość dzieci umieszczonych w naszej rodzinie ma osobisty kontakt z rodziną pochodzenia. Zauważyliśmy, że te kontakty mogą oddziaływać na codzienne funkcjonowanie dziecka, dlatego postanowiłam zbadać czy i jak kontakty z rodziną pochodzenia mają wpływ na funkcjonowanie dziecka w nowej rodzinie zastępczej.

W naszej pracy niejednokrotnie spotykaliśmy się z trudnymi, wręcz irracjonalnymi, zachowaniami dzieci, które nie czuły przynależności ani do naszej rodziny, ani do rodziny pochodzenia. Często też w Sądach Rodzinnych padały stwierdzenia, że rodzina biologiczna jest najlepszym środowiskiem do wychowywania się dziecka, a także, że kontakty z nią przynoszą dla dziecka samo dobro.

Należy podkreślić, że rodzina zastępcza jest z założenia środowiskiem tymczasowym i opiekunowie powinni zapewnić dziecku najlepsze możliwe warunki rozwoju, ale także dbać o jego historię, której znaczącą częścią niewątpliwie jest rodzina i środowisko pochodzenia.

Celem badania jest przekazanie rzetelnych informacji na temat możliwości oddziaływania rodziny pochodzenia na funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej na wielu różnych płaszczyznach. Zbadano je w kontekście relacji z opiekunami, innymi dziećmi przebywającymi w pieczy, wykonywaniu obowiązków domowych i nauki.

W badaniach wykazano jak na dzieci umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej oddziałują kontakty osobiste i telefoniczne z rodziną pochodzenia. Zbadano je pod kątem wpływu w ogóle, jak i jakości kontaktów.

Każde dziecko powinno mieć prawo do wychowania się w swojej rodzinie biologicznej, otoczone miłością, troską i szczerym zainteresowaniem rodziców i dalszej rodziny. Właśnie dzięki utrzymywaniu więzi z dziadkami czy wujostwem, dziecko doświadcza poczucia przynależności i stabilności, a w razie nagłej niedyspozycji rodziców wśród rodziny bez trudu można znaleźć osoby, które w prawidłowy sposób przejmą opiekę nad dzieckiem. Rodzina dostarcza dziecku wszystkich umiejętności do dalszego życia w społeczeństwie. Daje dziecku tożsamość, wzmacnia poczucie własnej wartości, otwiera na prawdziwą samoocenę. Dobrze ukształtowany człowiek z dużym prawdopodobieństwem stworzy prawidłowe więzi z partnerem i odnajdzie się w pełnieniu konkretnych ról społecznych.

Zdarza się jednak niekiedy tak, że dziecko musi zostać przeniesione ze swojej rodziny, gdyż jego życie lub zdrowie są zagrożone. Chodzi głównie o rodziny dysfunkcyjne pokoleniowo, niewydolne wychowawczo, a także z licznymi uzależnieniami. W takich rodzinach pojawiają się agresja, przemoc

i skrajne zaniedbania względem dzieci. Rodzice nie wykazują prawidłowych wzorców przywiązania i świadomie (lub nieświadomie) krzywdzą swoje potomstwo. W takich sytuacjach dziecko musi być czasowo odebrane rodzicom i umieszczone w nowym środowisku. Ze względu na patologię w ogólnym funkcjonowaniu rodziny, rodzina generacyjna nie może przejąć opieki nad dzieckiem.

Dla dzieci, których byt, zdrowie czy życie są zagrożone istnieje możliwość ich umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej.

Problematyka kontaktów dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej z ich rodziną pochodzenia pozostaje jednym z najbardziej złożonych i kontrowersyjnych zagadnień współczesnej opieki zastępczej. Wybór tego obszaru badawczego podyktowany był obserwowaną w praktyce potrzebą lepszego zrozumienia, jak utrzymywane bądź zerwane więzi rodzinne wpływają na rozwój dziecka, jego tożsamość oraz poczucie bezpieczeństwa. Zagadnienie to ma istotne znaczenie zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym, gdyż dotyka głębi pracy z dzieckiem w kryzysie z rozróżnieniem jakości kontaktów z rodziną pochodzenia. Pomimo wielu regulacji prawnych i zaleceń instytucjonalnych brakuje jednoznacznych wytycznych, które pozwalałyby podejmować trafne decyzje dotyczące kontaktów dzieci z rodziną pochodzenia w sposób uwzględniający ich indywidualne potrzeby i sytuację emocjonalną.

Dzieci w pieczy zastępczej często żyją w stanie emocjonalnego rozdarcia między lojalnością wobec rodziny biologicznej a próbą adaptacji do nowego środowiska. Wewnętrzny konflikt dziecka pogłębia się w momencie, gdy rodzice jawnie okazują swoją niechęć czy wrogość do opiekunów zastępczych. Po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej powinno ono poczuć, że jest bezpieczne i pod dobrą opieką, a praca terapeutyczna nie jest możliwa bez relacji z opiekunami opartej na zaufaniu.

Badanie stanowi próbę przyjrzenia się temu zagadnieniu z perspektywy dziecka – jego przeżyć, doświadczeń i refleksji. Analiza oparta jest na jakościowym ujęciu badawczym, co pozwala na uchwycenie subtelnych aspektów życia dziecka w kontekście relacji rodzinnych.

Ogólne funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej jest złożonym i wieloaspektowym zjawiskiem, zależnym od wielu czynników – zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Jednym z elementów wpływających na jakość tej codziennej rzeczywistości są kontakty dziecka z rodziną pochodzenia. Obserwacje praktyków, relacje rodzin zastępczych oraz doświadczenia dzieci wskazują, że kontakty te mogą przynosić zarówno wsparcie, jak i trudności.

W niniejszym badaniu postawiono pytanie: **Jakie znaczenie na funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej mają jego kontakty z rodziną pochodzenia?**

To pytanie kierunkowe stanowi punkt wyjścia do analizy indywidualnych historii dzieci objętych rodzinną pieczęą zastępczą. W badaniu nie chodzi jedynie o określenie, czy kontakt z rodziną pochodzenia oddziałuje na dziecko, ale przede wszystkim – **w jaki sposób, w jakich obszarach życia i jakie formy kontaktu** niosą za sobą określone konsekwencje. W celu uchwycenia niuansów tego wpływu, odniesiono się do czterech głównych obszarów funkcjonowania dziecka w rodzinie zastępczej:

- relacje z rodzicami zastępczymi;
- relacje z innymi dziećmi w rodzinie;
- wywiązywanie się z obowiązków domowych;
- realizacja obowiązków szkolnych.

Uwzględniono również różne formy kontaktów z rodziną pochodzenia: osobiste, telefoniczne, listowne oraz poprzez przesyłki (np. paczki). Kluczowe było sprawdzenie, **czy i w jakim stopniu każdy z tych typów kontaktu wpływa na codzienne funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej.**

Dla celów badania wybrano studium indywidualnego przypadku jako główną metodę badawczą. Metoda ta, wywodząca się z dorobku Mary Richmond – prekursorki pracy socjalnej – pozwala na szczegółową analizę jednostkowej historii, zachodzących w niej zmian oraz wpływów środowiskowych i emocjonalnych.

Badanie opiera się na technice wywiadu – zarówno częściowo ustrukturyzowanego, jak i pogłębionego. Narzędziem badawczym jest autorski kwestionariusz wywiadu, zawierający pytania otwarte umożliwiające poznanie indywidualnych doświadczeń, emocji i postaw uczestników badania.

Wywiady przeprowadzono z dwoma osobami: dwudziestoletnim Michałem, który kiedyś przebywał pod opieką rodziny zastępczej, oraz dziesięcioletnim Antkiem, znajdującym się pod opieką takiej rodziny podczas trwania wywiadu.

Przebieg rozmów był dostosowany do wieku, możliwości poznawczych i kondycji psychicznej obu chłopców. Dzięki temu możliwe było uchwycenie zarówno retrospektywnych refleksji osoby dorosłej, jak i aktualnych przeżyć dziecka pozostającego w pieczy.

Pieczą zastępczą w Polsce została usankcjonowana przez polskie prawo w roku 1934. Do 1949 roku rodziny zastępcze opiekowały się 73 tys. dzieci. W kolejnych latach nastąpił regres rozwoju tej formy opieki, gdyż władze promowały opiekę zakładową. W roku 1970 w rodzinach zastępczych mieszkało 15 tys. dzieci [Przeniosło, Przeniosło 2018].

Od momentu sformalizowania rodzin zastępczych i przeniesienia ich z sektora oświaty do sektora pomocy społecznej głównym adekwatnym aktem prawnym jest Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. Reguluje ona wszelkie kwestie związane z pomocą rodzinie w kryzysie oraz sprawowaniem opieki nad dzieckiem przebywającym poza rodziną pochodzenia. Bardzo ważne jest, aby dziecko w miarę możliwości miało zaspokojone wszelkie potrzeby, zarówno materialne, jak i psychologiczne. Ustawa precyzyjnie określa:

- 1) zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- 2) zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków;
- 3) zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- 4) zasady finansowania, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- 5) zadania w zakresie postępowania adopcyjnego¹.

Obecnie piecza zastępcza to forma interwencyjnej opieki nad dzieckiem sprawowana w momencie, gdy jego rodzina pochodzenia nie może tej opieki sprawować. Wspieranie rodziny możemy nazwać wszystkimi działaniami, które pomogą rodzinie pochodzenia w prawidłowym funkcjonowaniu i wypełniania roli rodzicielskiej, natomiast systemem pieczy zastępczej określamy wszystkie instytucje, ich pracę i działania oraz osoby zaangażowane w zapewnienie dziecku w potrzebie opieki i wychowania w pewnym przedziale czasowym².

Ustawa jest skonstruowana tak, aby służyć pomocą dla rodzin w kryzysie oraz dzieci potrzebujących zabezpieczenia³. Sąd rodzinny działając na podstawie Kodeksu Postępowania Cywilnego, ukazuje, że w momencie, gdy dobro lub życie dziecka jest zagrożone, powinno ono być czasowo wyjęte z rodziny pochodzenia i umieszczone w pieczy zastępczej. Powody takich decyzji są indywidualne w każdym przypadku, jednak głównymi są zaniedbania, uzależnienie i przemoc w środowisku domowym. Dotyczy to również sytuacji, kiedy rodzina nie może podjąć opieki nad nowo narodzonym dzieckiem. Możliwa jest też sytuacja, kiedy nastoletnia matka osiągając pełnoletniość, powinna niejako automatycznie nabyć praw rodzicielskich, a w ocenie sądu nie jest gotowa na przejście opieki nad dzieckiem. Sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny.

¹ Opracowane na podstawie: *Program rozwoju systemu pieczy zastępczej na terenie powiatu*.

² Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r. (Dz.U.2011 nr 149 poz. 887).

³ Tamże, art. 36 i 37.

Sprawy rodzinne reguluje Kodeks Postępowania Cywilnego, Dział II, Rozdział 2 „Inne sprawy rodzinne oraz sprawy opiekuńcze”.

Organizatorami lokalnymi pieczy zastępczej dla każdego powiatu są Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie lub Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej. Dla miasta stołecznego jest nim Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie.

Reasumując, piecza zastępcza powstała z myślą o dobru dziecka. Rodzina na piecza zastępcza ma zabezpieczyć potrzeby dziecka w sytuacji kryzysowej. Jest to z założenia środowisko tymczasowe, w którym dziecko przebywa do momentu uregulowania jego sytuacji prawnej. W szczególnych przypadkach dziecko pozostaje w pieczy zastępczej do czasu usamodzielnienia (nie dłużej niż do 24 r.ż.). O umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej decyduje sąd rodzinny według miejsca zamieszkania rodziców dziecka.

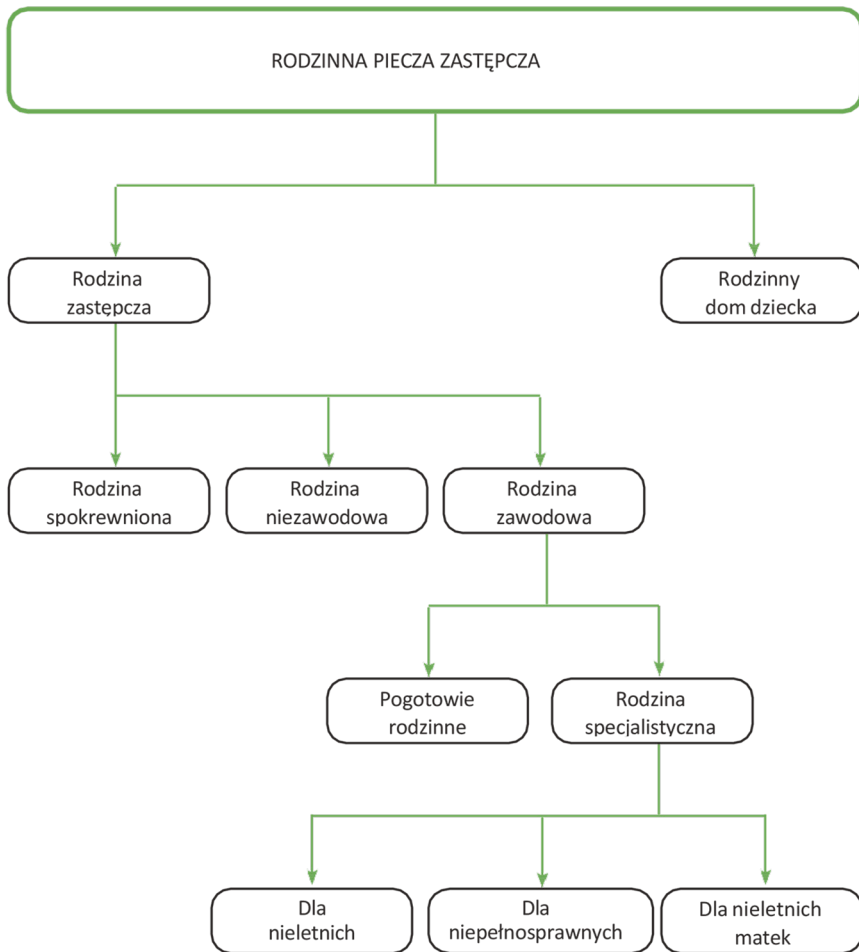
Artykuł 34 ustawy o Wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, określa jasno formy pieczy zastępczej. Pieczę zastępczą możemy podzielić na dwa podstawowe rodzaje: rodzinną (rys. 1) i instytucjonalną (rys. 2). W każdej z tych form dziecko zostaje umieszczone w pieczy na podstawie postanowienia sądu.

Rodziny zastępcze mogą funkcjonować na różnych poziomach i opiekować się różną liczbą dzieci: rodziny niezawodowe, rodziny spokrewnione i specjalistyczne mogą sprawować opiekę nad jednym dzieckiem; pogotowia rodzinne przyjmują minimum troje dzieci, a rodzinne domy dziecka minimum pięcioro. Praktyka pokazuje, że większość rodzin jest przeciążona, ponieważ nadal nie utworzono wystarczającej liczby rodzin zastępczych.

Pierwszym podstawowym zadaniem rodzinnej pieczy zastępczej jest zapewnienie dziecku w potrzebie czasowej opieki w środowisku rodzinnym, Żeby to osiągnąć, należy się przyjrzeć wszystkim aspektom, które składają się na kluczowe słowo – opieka.

Bycie opiekunem zastępczym wymaga akceptowania wielu zmian, które z pewnością wydarzą się po przyjęciu dziecka lub dzieci. Dotychczasowe zwyczaje, tradycje, zajmowane przestrzenie (na przykład ulubione miejsce przy stole) zostaną zaburzone.

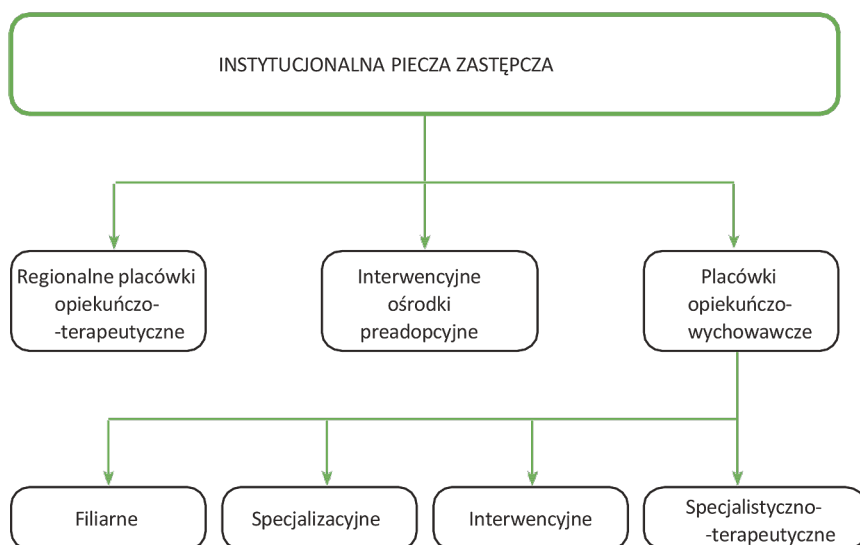
Rodzice dzieci przebywających w pieczy zastępczej mają pełne prawo do kontaktów z nimi. Rodziny zastępcze z kolei mają obowiązek ten kontakt umożliwić, oczywiście w przypadku, jeżeli sąd nie postanowił inaczej. Zdarzają się sytuacje, że sąd mając na uwadze dobro małoletniego wraz z zabezpieczeniem pobytu orzeka o zakazie kontaktów lub o innej formie kontaktów niż osobiste. Dzieje się tak, kiedy istnieje prawdopodobieństwo graniczące z pewnością o stosowaniu przemocy wobec dziecka.

Rys. 1. Formy rodzinnej pieczy zastępczej

Źródło: oprac. własne.

Jeżeli w postanowieniu o umieszczeniu małoletniego w pieczy nie ma informacji odnośnie do ograniczeń komunikowania się z dzieckiem, do spotkań mają prawo także dziadkowie. Każdy powiat ma swoje procedury dotyczące organizacji kontaktów. Najczęściej pierwsze spotkania dziecka z rodzicami odbywają się na neutralnym gruncie w obecności koordynatora pieczy zastępczej, rodziny zastępczej lub psychologa. W Warszawie organizacją kontaktów zajmuje się Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, które dysponuje bezpiecznym, przyjaznym dla dzieci i monitorowanym pokojem. Warto zaznaczyć, że rodzice

Rys. 2. Diagram obrazujący rodzaje instytucjonalnej pieczy zastępczej

Źródło: oprac. własne.

mają prawo do spotykania się ze swoim dzieckiem bez względu na status praw rodzicielskich. W praktyce oznacza to, że nawet po pozbawieniu przez sąd rodzinny władzy rodzicielskiej, prawo do kontaktów pozostaje niezmiennie.

Dalsza rodzina (wujkowie, ciotki, inni krewni) musi otrzymać zgodę sądu na kontakty z dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej.

Przed pierwszą wizytą rodziców biologicznych należy przyjrzeć się powodom, dla których dziecko zostało umieszczone w pieczy zastępczej, porozmawiać z dzieckiem na temat jego potrzeb i oczekiwań. Jeżeli nie powstały rażące przyczyny naruszenia nietykalności dziecka, nie ma powodów, żeby ograniczać kontakty. Dlatego też należy przyjrzeć się więzi jaka łączy je z matką i ojcem, momentowi powitania, zachowaniu dziecka w obecności rodziców. John Bowlby twierdzi, że żadnemu zachowaniu człowieka nie towarzyszą silniejsze emocje, niż te związane z przywiązaniem. „Figury, ku którym zachowania te są skierowane, darzone są miłością, a ich pojawienie się witane jest z radością” [Bowlby, 2016, s. 242].

Rodzice, którzy nie sprawują bezpośredniej opieki nad swoim potomstwem, mają prawo do kontaktów z nim i informacji dotyczących sfery zdrowotnej, edukacyjnej i rozwojowej. Wyjątkiem są sytuacje, w których sąd rodzinny lub karny takie kontakty wstrzymują. Dzieje się to w przypadku, gdy

rodzice rażąco nadużyli władzy rodzicielskiej oraz gdy byli sprawcami przemocy nad dzieckiem.

W pierwszych tygodniach po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej rodzice mogą się z nim kontaktować w obecności specjalisty (rodzina zastępcza, koordynator pieczy zastępczej, psycholog, pedagog lub asystent rodziny). W miarę upływu czasu, jeżeli rodzice wykonują pracę mającą na celu odzyskanie dziecka, kontakty mogą być rozszerzane pod względem nadzoru, formy, miejsca, czasu, częstotliwości.

Jeżeli rodzice nie starają się, aby odzyskać swoje dziecko, spotkania utrzymywane są na stałym poziomie, nie wprowadza się rozszerzania. W przypadku, w którym dziecko źle reaguje na obecność rodziców, rodzice przychodzą pod wpływem substancji psychoaktywnych lub swoim zachowaniem krzywdzą dziecko, rodzina zastępcza lub koordynator pieczy zastępczej piszą wniosek do sądu rodzinnego o przerwanie kontaktów. Może się tak zdarzyć, że kontakty wyglądają na prawidłowe, ale w czasie pobytu w rodzinie zastępczej dziecko ujawni sytuacje przemocowe, do jakich doszło w domu. W takim wypadku również wnioskuje się o wstrzymanie spotkań z rodzicami.

Rodzina zastępcza powinna szczególnie blisko towarzyszyć swojemu podopiecznemu i wspierać w przeniesieniu więzi na nową rodzinę. Jest to wrażliwy i delikatny czas w życiu dziecka, który wymaga zaangażowania i cierpliwości ze strony rodziny zastępczej i kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Jak zaznaczono, badanie empiryczne było oparte na studium przypadku dwóch chłopców wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej.

Przypadek 1 – Michał (20 lat)

Michał wychowywał się w skrajnie trudnych warunkach. Urodził się w 2002 roku jako dziecko młodych wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej. Pierwsze tygodnie życia spędził z rodzicami w altance na terenie ogródków działkowych, gdzie został odnaleziony przez Policję. W stanie wycieńczenia i zagrożenia życia trafił do szpitala, a następnie do placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której przebywał przez dwa lata. Wrócił pod opiekę matki, od której doświadczył przemocy fizycznej, zaniedbań emocjonalnych i deprivacji potrzeb. W wieku 12 lat Michał został umieszczony w rodzinie zastępczej ze względu na eskalację przemocy ze strony matki i jej partnera. Po przeprowadzonym wywiadzie z pedagogiem szkolnym chłopiec opowiedział o swoich doświadczeniach. Sąd podjął decyzję o natychmiastowym umieszczeniu go w pieczy rodzinnej.

Początki życia w nowej rodzinie były dla Michała trudne. Nie rozumiał dlaczego opiekunowie okazują mu szacunek i troskę. Nie ufał dorosłym, a jego relacje z rówieśnikami były chwiejne – potrafił być miły, po czym nagle reagował agresją. Szczególne problemy pojawiały się po spotkaniach z matką: chłopiec stawał się opryskliwy, zamknięty w sobie, przejawiał bunt wobec obowiazków i opiekunów. Zdarzały się także ucieczki z domu.

Obecnie Michał jest studentem pedagogiki. Ukończył trzyletnią terapię psychologiczną i rozważa kontynuację procesu terapeutycznego. Utrzymuje kontakt z matką i siostrami, natomiast ojciec nie nawiązał z nim relacji; jak wynika z dokumentów, przebywa w zakładzie karnym.

Przypadek 2 – Antek (10 lat)

Antek urodził się w rodzinie, w której już od pierwszych miesięcy życia doświadczał zaniedbań. Po dwóch miesiącach został umieszczony w rodzinie zastępczej. Po niespełna roku powrócił pod opiekę matki, gdzie przebywał do trzeciego roku życia. Sytuacja się nie poprawiła – matka nadużywała alkoholu i nie potrafiła zapewnić chłopcu podstawowej opieki. Ojciec w tym czasie nie utrzymywał kontaktu z synem. Od siódmego roku życia Antek przebywa w rodzinnym domu dziecka. Cierpi na pełnoobjawowy płodowy zespół alkoholowy (FAS) oraz ma widoczne problemy zdrowotne (w tym na krótszą kończynę w wyniku zbyt późno przeprowadzonej operacji).

Antek nie ma kontaktu z matką, natomiast regularnie widuje się z ojcem. Początki tych spotkań były trudne – chłopiec odczuwał silny lęk, nie chciał rozmawiać z ojcem ani spędzać z nim czasu. Ojciec nie uwzględniał emocji dziecka i forsował kontakt, co pogłębiało napięcie. Dopiero po interwencji terapeuty wypracowano model spotkań w czasie zajęć hipoterapii, który pozwolił na bardziej komfortowe kontakty. Chłopiec jest silnie związany emocjonalnie z rodzicami zastępczymi, których nazywa „mamą” i „tata”. Identyfikuje się z z rodziną zastępczą w codziennym życiu.

Analiza badań

Celem niniejszej analizy jest ukazanie, w jaki sposób kontakty dziecka z rodziną pochodzenia wpływają na jego funkcjonowanie w rodzinie zastępczej. W badaniu skoncentrowano się na dwóch indywidualnych przypadkach: Michała (20 lat) i Antka (10 lat). Analiza obejmuje ich doświadczenia związane z kontaktami z rodziną pochodzenia – osobistymi, telefonicznymi oraz sytuacjami ich braku – oraz wynikające z tych relacji konsekwencje w codziennym funkcjonowaniu dziecka w nowym środowisku opiekuńczym.

Znaczenie kontaktów z rodziną pochodzenia – ujęcie porównawcze

W przypadku Michała, kontakt z rodziną pochodzenia – głównie z matką – miał charakter niestabilny emocjonalnie i silnie wpływał na jego zachowanie w rodzinie zastępczej. Po spotkaniach z matką pojawiały się objawy wycofania, agresji i niechęci do współpracy. Michał długo nie potrafił zaakceptować troski ze strony opiekunów. W jego wypowiedziach pojawiały się sygnały niezrozumienia mechanizmów zdrowych relacji. Trudności emocjonalne po kontaktach z matką skutkowały nie tylko pogorszeniem relacji z opiekunami, ale także zaburzeniem relacji z innymi dziećmi. Wywiad wskazuje, że kontakty osobiste z matką – mimo ich legalnego charakteru – miały dla Michała obciążający wpływ.

W przypadku Antka relacja z rodziną pochodzenia była od początku trudna i nacechowana lękiem. Brak kontaktu z matką oraz narzucający się ojciec doprowadzały do silnego stresu u chłopca. Jego niechęć do spotkań z ojcem była wyraźna, a ich forma – wymuszona. Zmiana sposobu kontaktu (obecność ojca podczas zajęć hipoterapii) doprowadziła do złagodzenia napięcia. Można uznać, że forma kontaktu ma kluczowe znaczenie dla komfortu dziecka i jego bezpieczeństwa emocjonalnego.

Relacje z rodziną zastępczą jako wskaźnik funkcjonowania

U obu chłopców obserwuje się różne etapy budowania relacji z rodziną zastępczą. Michał początkowo nie ufał swoim opiekunom i był przekonany, że wszelkie przejawy troski mają ukryty cel. Dopiero z czasem, dzięki terapii i stałości relacji, zaczął otwierać się emocjonalnie. Nadal jednak wymaga tłumaczenia i nazywania emocji. Jego historia pokazuje, że głęboko zakorzenione doświadczenia przemocy mogą zniekształcać postrzeganie relacji nawet wtedy, gdy środowisko opiekuńcze jest bezpieczne.

Antoś, mimo młodszego wieku i fizycznych ograniczeń, szybciej nawiązał emocjonalną więź z opiekunami. Ich obecność daje mu poczucie stabilności i bezpieczeństwa. Sam nazywa ich „mamą” i „tatą”, co świadczy o silnej identyfikacji. W jego przypadku kontakt z ojcem – nawet jeśli regularny – nie tworzy więzi opartej na zaufaniu lecz wywołuje napięcie. Dla Antka rodzina zastępcza jest jednoznacznie utożsamiana z domem, czego nie można było zaobserwować u Michała na początkowym etapie pobytu.

Znaczenie formy i treści kontaktów

W obu przypadkach istotne okazuje się nie tylko to, czy kontakt z rodziną pochodzenia istnieje, ale przede wszystkim jak przebiega, kto go inicjuje

i w jakim klimacie emocjonalnym się odbywa. Kontakty osobiste, telefoniczne czy przesyłki mogą być zarówno wsparciem dla dziecka (jeśli są przewidywalne i bezpieczne), jak i źródłem destabilizacji (jeśli przebiegają w sposób chaotyczny, niespójny z potrzebami dziecka lub naruszają jego poczucie bezpieczeństwa).

Wnioski z analizy

1. Kontakty z rodziną pochodzenia nie są neutralne – mają wyraźny wpływ na funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej.
2. Jakość i forma kontaktu mają większe znaczenie niż sama ich obecność.
3. W obydwu przypadkach obserwuje się emocjonalną destabilizację po kontaktach, jednak u Antka szybciej wypracowano mniej obciążającą formułę kontaktu.
4. Relacja z rodziną zastępczą może stanowić realne źródło stabilności – szczególnie wtedy, gdy dziecko identyfikuje się z opiekunami.
5. Decyzje o dopuszczeniu do kontaktów powinny uwzględniać stan emocjonalny dziecka i nie opierać się wyłącznie na formalnym prawie rodziców biologicznych do kontaktu.

Główne pytanie, na które starano się odpowiedzieć w badaniu, brzmi:
Jakie znaczenie na funkcjonowanie dziecka w rodzinie zastępczej mają jego kontakty z rodziną pochodzenia?

Michał odczuwał silny konflikt lojalnościowy – pomimo przemocy ze strony matki, długo tęsknił za domem rodzinnym i miał poczucie winy z powodu pobytu w pieczy zastępczej. Po spotkaniach z matką unikał bliskości z opiekunami, zamykał się w sobie, doświadczał złości. Mówił, że kontakt z opiekunami odbierał jako zdradę matki. Reagował agresją wobec innych dzieci – szczególnie po spotkaniach z matką. Jego frustracja i poczucie niesprawiedliwości emocjonalnej skutkowały niszczeniem rzeczy i izolacją. Chłopiec przez lata łączył edukację z lękiem i karą. Kontakty z matką wywoływały nawroty tych emocji – unikał szkoły, mimo przygotowania ukrywał efekty pracy. Dziś, mimo postępów edukacyjnych, odczuwa ból po rozmowach, w których matka umniejsza jego osiągnięcia. Podczas rozmów telefonicznych czuł się zobowiązany do „grania roli”: mówił matce to, co chciała usłyszeć. Po takich kontaktach odczuwał wewnętrzne rozbieżności, unikał opiekunów i izolował się od dzieci. Wspomnienia kar za słabe oceny powracały z dużą siłą, co obniżało jego efektywność szkolną i wywoływało stany lękowe.

Antek, który nie zna matki i budował relację z ojcem już po umieszczeniu w pieczy, odczuwał niepewność i lęk. Reagował wycofaniem po

spotkaniach, a jego zaangażowanie emocjonalne zmieniało się w zależności od częstotliwości kontaktów z ojcem. Chłopiec nie wiązał spotkań z ojcem z chęcią lub niechęcią do wykonywania obowiązków. Jego podejście do prac domowych pozostawało stabilne. Po kontaktach z ojcem stawał się zamknięty w sobie. Przejawiało się to milczeniem i ciągłym oczekiwaniem drobnych prezentów. Gdy jego ojciec został skrytykowany przez inne dziecko, chłopiec zareagował przemocowo. Antek traktuje naukę jako specyfikę oczekiwań rodziny zastępczej. Tata nie interesuje się tym aspektem, więc chłopiec bywa zdezorientowany, co wpływa na jego motywację do nauki po spotkaniach. W czasie badania Antek potwierdził, że obecnie czuje wsparcie i dumę, gdy ojciec go chwali, co ma pozytywny wpływ na jego motywację.

Przy pierwszych kontaktach chłopiec niechętnie rozmawiał z ojcem. Obawiał się konsekwencji wypowiedzi. Z czasem polubił te rozmowy, a ojciec zaczął wspierać go w relacjach z opiekunami. Dziś rozmowy nie wpływają negatywnie na jego relacje z domownikami.

Wnioski końcowe

Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że kontakty dzieci z rodziną pochodzenia stanowią istotny, wielowymiarowy element oddziałujący na ich funkcjonowanie w rodzinnej pieczy zastępczej. Relacje te mogą pełnić zarówno funkcję wspierającą, wzmacniającą poczucie tożsamości i przynależności, jak i destabilizującą, szczególnie w przypadkach kontaktów chaotycznych, nieprzewidywalnych lub nacechowanych emocjonalnym napięciem.

Obserwacje zgromadzone w toku analizy przypadków ukazują znaczną rozpiętość indywidualnych doświadczeń dzieci oraz różny sposób ich przeżywania i interpretowania relacji z rodziną biologiczną. Z jednej strony utrzymywanie więzi z rodziną pochodzenia, nawet w ograniczonym zakresie, może być dla dziecka źródłem ciągłości biograficznej, wspierać jego rozwój emocjonalny i ułatwiać proces budowania tożsamości. Z drugiej strony niewłaściwie zaplanowane lub wymuszane kontakty mogą potęgować poczucie zagubienia, wzmacniać lojalność rozdziałającą i wywoływać konflikty wewnętrzne. Znaczenie ma nie tylko sam fakt kontaktu, lecz przede wszystkim jego jakość, kontekst emocjonalny oraz sposób przygotowania i wsparcia, jakie otrzymują wszystkie strony zaangażowane w ten proces.

Kluczową rolę odgrywa kompetentne towarzyszenie dziecku przez opiekunów zastępczych oraz specjalistów, którzy powinni reagować na jego potrzeby i sygnały emocjonalne. Wyniki badań ukazują potrzebę indywidualizacji

decyzji dotyczących kontaktów oraz unikania schematycznych rozwiązań narzucanych jedynie kryteriami formalnymi.

Współpraca między rodziną zastępczą a biologiczną, choć trudna, może być istotnym wsparciem w procesie wychowawczym, o ile oparta jest na wzajemnym szacunku, jasno określonych granicach i wspólnym rozumieniu dobra dziecka. W badanych przypadkach zaobserwowano, że dzieci, które miały dostęp do konstruktywnych kontaktów, wykazywały większą stabilność emocjonalną i lepsze przystosowanie społeczne. Tam, gdzie kontakt został zerwany bez przygotowania i bez wytłumaczenia, pojawiały się trudności w zakresie samooceny, relacji rówieśniczych i zachowania.

Wnioski te wskazują na potrzebę rozwijania systemowego wsparcia dla rodzin zastępczych oraz rodzin pochodzenia, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji, doradztwa i pomocy psychologicznej. Wskazane jest również tworzenie jasnych procedur planowania, monitorowania i ewaluacji kontaktów rodzinnych z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji dziecka. Praktyka pracy z dzieckiem powinna opierać się na uważnym słuchaniu jego głosu, wzmacnianiu jego sprawczości oraz zapewnianiu bezpiecznego środowiska, w którym może wyrażać swoje emocje i potrzeby.

Kontakt z rodziną pochodzenia nie powinien być traktowany jako obowiązek proceduralny, lecz jako potencjalne narzędzie wsparcia rozwoju dziecka – przy założeniu odpowiedniego przygotowania, nadzoru i elastyczności w reagowaniu na zmieniające się okoliczności. Badanie potwierdziło, że jednoznaczne rozwiązania systemowe nie zawsze przynoszą oczekiwane efekty, a skuteczna pomoc wymaga indywidualnego podejścia i profesjonalnej refleksji. Utrzymywanie kontaktów nie zawsze jest możliwe i wskazane, ale każda decyzja w tym zakresie powinna być poprzedzona rzetelną diagnozą sytuacji dziecka. Ostatecznie to dobro dziecka, rozumiane nie tylko jako jego bezpieczeństwo, ale również jako prawo do tożsamości, relacji i rozwoju, powinno pozostawać nadrzędną wartością przy podejmowaniu decyzji dotyczących kontaktów z rodziną pochodzenia.

Rekomendacje praktyczne

Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące rekomendacje dla osób i instytucji odpowiedzialnych za organizację pieczy zastępczej:

Organizatorzy pieczy zastępczej powinni:

- przyglądać się reakcjom i zachowaniu dziecka po każdym kontakcie z rodziną pochodzenia, nie traktować spotkań jako „dobrych z definicji”;

- wspierać opiekunów zastępczych w przygotowaniu dziecka do kontaktu oraz w przepracowywaniu jego emocji po spotkaniach;
- umożliwiać realizację kontaktów w neutralnym, bezpiecznym środowisku – jeśli to konieczne z udziałem terapeuty.

Rodziny zastępcze:

- powinny mieć świadomość, że niektóre reakcje dziecka (wycofanie, złość, opór) mogą wynikać z przeżywanego konfliktu lojalnościowego, a nie braku zaufania do opiekunów;
- powinny aktywnie wspierać dziecko w wyrażaniu emocji związanych z kontaktami – także tych trudnych;
- nie powinny oceniać rodziny pochodzenia w obecności dziecka – nawet jeśli kontakty są obciążające.

Sądy rodzinne powinny:

- podejmować decyzje o kontaktach opierając się nie tylko na „prawach rodziców”, ale także na podstawie stanu emocjonalnego dziecka i rekomendacji specjalistów;
- częściej zasięgać opinii opiekunów zastępczych i terapeutów w zakresie oddziaływania kontaktów na dobrostan dziecka.

Terapeuci i psychologowie powinni:

- towarzyszyć dziecku w procesie rozumienia jego relacji z rodziną biologiczną;
- wspierać budowanie spójnej tożsamości dziecka, niezależnie od jakości kontaktu z rodziną pochodzenia;
- rozwijać narzędzia terapeutyczne pozwalające na bezpieczne przepracowanie konfliktu lojalnościowego.

Powyższe rozważania potwierdzają złożoność problematyki kontaktów dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej z ich rodziną pochodzenia. Analiza materiału empirycznego pozwoliła dostrzec jak wielowymiarowy wpływ mogą mieć te relacje na funkcjonowanie dziecka. Kontakty z rodziną biologiczną nie są neutralnym elementem życia dziecka, lecz istotnym czynnikiem warunkującym jego rozwój emocjonalny, społeczny i tożsamościowy. W wielu przypadkach umożliwiają one zachowanie poczucia ciągłości życiowej oraz wzmacniają przynależność i korzenie.

Jednocześnie ujawniają się sytuacje, w których relacje te mogą być źródłem napięć, trudnych emocji, a nawet wtórnych urazów. Znaczenie ma nie tyle sam kontakt, co jego forma, częstotliwość, jakość oraz emocjonalny i organizacyjny kontekst. Wyniki pracy wskazują, że żadne uniwersalne rozwiązania nie są wystarczające – każda sytuacja dziecka wymaga indywidualnej analizy i decyzji. Dzieci w pieczy zastępczej potrzebują jasnych granic, ale także zrozumienia i wsparcia w radzeniu sobie z ambiwalencją wobec rodziny pochodzenia.

Rodziny zastępcze odgrywają kluczową rolę w procesie towarzyszenia dziecku w jego kontaktach z rodzicami biologicznymi. Wsparcie emocjonalne, zrozumienie historii dziecka i otwartość na dialog z rodziną pochodzenia mogą znacząco wpłynąć na jakość tego doświadczenia. Niezwykle istotna jest także rola instytucji systemu pieczy – pracowników socjalnych, psychologów i pedagogów – w planowaniu, monitorowaniu i ocenie relacji rodzinnych. Ich zadaniem jest nie tylko organizacja formalna spotkań, ale również ochrona interesów dziecka i jego dobrostanu.

Wyniki badań stanowią ważny głos w dyskusji nad kształtem współczesnej pieczy zastępczej i potrzebą większej elastyczności oraz empatii w podejmowaniu decyzji opiekuńczych. Podkreślają również konieczność uwzględniania perspektywy dziecka, jego emocji, obaw i oczekiwań, jako nieodzownego elementu procesu planowania kontaktów rodzinnych.

Dalsze badania w tym obszarze powinny koncentrować się na długofalowych skutkach kontaktów rodzinnych, z uwzględnieniem zróżnicowania sytuacji dzieci oraz ich indywidualnych strategii radzenia sobie z rozłąką. Jednocześnie warto rozwijać praktyczne modele współpracy między rodzinami biologicznymi a zastępczymi, które wspierałyby nie tylko dziecko, ale także dorosłych odpowiedzialnych za jego opiekę i wychowanie.

Refleksje i przewidywania dotyczące dalszego funkcjonowania badanych osób

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów z Michałem i Antkiem można wskazać wiele obserwacji i przewidywań dotyczących ich dalszego funkcjonowania, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu kontaktów z rodziną pochodzenia.

Michał (20 lat)

W przypadku Michała stwierdzono, że kontakty z rodziną pochodzenia – zwłaszcza z matką i ojczymem – w dalszym ciągu wywołują u niego silne emocje, choć ich charakter stopniowo ulega zmianie. Michał dostrzega różnice pomiędzy swoim aktualnym stylem życia a tym, co obserwuje u matki i sióstr. W kontaktach z matką pojawiają się elementy rozczarowania, bólu, a jednocześnie potrzeba symbolicznego uznania i akceptacji.

Matka, mimo braku sprawowanej władzy rodzicielskiej, nadal wykazuje postawę deprecjonującą wobec wyborów syna i jego rodziny zastępczej. Jej zachowanie, m.in. ignorowanie obecności opiekunki, z którą Michał zbudował silną więź, przyczynia się do utrwalania w nim poczucia odrzucenia. Michał

zaczyna coraz wyraźniej dostrzegać, że relacja ta nie wnosi już do jego życia wartości wspierających. To pozwala mu realistycznie spojrzeć na przeszłość, a jednocześnie budować przyszłość opartą na nowych doświadczeniach.

Prognozując rozwój tej sytuacji można przypuszczać, że kontakt z rodziną pochodzenia będzie stopniowo ograniczany, zarówno pod względem emocjonalnym, jak i faktycznym. Michał coraz częściej postrzega siebie jako osobę niezależną, z własnym systemem wartości, planami i wykształconym poczuciem tożsamości. Jego dążenie do pracy z młodzieżą zagrożoną marginalizacją może być formą transformacji własnych doświadczeń w pozytywne działanie społeczne.

Antek (10 lat)

W przypadku Antka kontakty z rodziną pochodzenia, a konkretnie z ojcem biologicznym, odgrywają inną rolę niż dla Michała. Chłopiec nie pamięta matki, a relacja z ojcem została nawiązana już w czasie jego pobytu w rodzinie zastępczej. Ojciec nie neguje opiekunów dziecka, podejmuje próby kontaktu, jednak jego kompetencje emocjonalne są ograniczone.

Chłopiec ma trudności z budowaniem fizycznej bliskości – unika kontaktu dotykowego z ojcem, niechętnie opowiada o swojej rodzinie zastępczej, szczególnie podczas spotkań osobistych. Woli kontakty telefoniczne, które dają mu większe poczucie kontroli i bezpieczeństwa. Ważnym elementem jest to, że ojciec nie rywalizuje o lojalność dziecka i nie wypowiada się negatywnie o nowych opiekunach.

W przypadku Antka można ostrożnie przypuszczać, że relacja z ojcem będzie kontynuowana, być może nawet się pogłębi, pod warunkiem, że pozostanie ona stabilna i oparta na szacunku wobec obecnego środowiska dziecka. Aktualny układ – z jasno określonymi granicami i akceptacją ze strony obu stron – wydaje się wspierający dla chłopca.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że kontakty dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej z ich rodziną pochodzenia odgrywają istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości, stabilizacji emocjonalnej oraz adaptacji do nowego środowiska opiekuńczego. Wyniki badań jakościowych ukazują wielowymiarowość tych relacji oraz ich silne osadzenie w kontekście indywidualnych historii życiowych, uwarunkowań systemowych i jakości wsparcia instytucjonalnego.

Zgromadzony materiał empiryczny pozwala sformułować wniosek, że samo istnienie kontaktu z rodziną biologiczną nie jest wartością samą w sobie,

kluczowe okazują się jego przebieg, regularność, adekwatność emocjonalna oraz sposób prowadzenia przez dorosłych opiekunów i specjalistów. Odpowiednio zaplanowane i wspierane kontakty mogą pełnić funkcję ochronną, sprzyjać budowaniu spójnego obrazu siebie i redukować napięcia wynikające z rozłąki. W sytuacjach przeciwnych – pozbawionych nadzoru i bez uwzględnienia potrzeb dziecka – mogą prowadzić do pogłębienia trudności emocjonalnych, destabilizacji funkcjonowania i poczucia zagubienia.

Teoria i praktyka wskazują, że kontakt z rodziną pochodzenia może być istotnym zasobem wspierającym rozwój dziecka, jednak jego skuteczność zależy od indywidualnej oceny sytuacji, bieżącej diagnozy potrzeb oraz adekwatnego wsparcia.

Badanie miało charakter eksploracyjny i dotyczyło ograniczonej liczby przypadków, co należy uznać za jego ograniczenie. Pomimo tego, uzyskane wyniki mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań o charakterze porównawczym oraz inspirację do rozwoju polityki rodzinnej i praktyki pedagogicznej.

Z perspektywy ochrony dobra dziecka kluczowe jest przyjęcie podejścia skoncentrowanego na jednostce, uwzględniającego jej emocjonalną sytuację, możliwości rozwojowe oraz realne potrzeby w zakresie relacji rodzinnych. Proponowane rozwiązania powinny opierać się na elastyczności, interdyscyplinarnej współpracy oraz wrażliwości na kontekst psychologiczny i społeczny, w jakim funkcjonuje dziecko w pieczy zastępczej. Tylko takie podejście stwarza szansę na budowanie środowiska opieki, które rzeczywiście wspiera rozwój, stabilność i poczucie tożsamości dziecka wychowującego się poza własną rodziną.

Bibliografia

- Bowlby J. (2016). *Przywiązanie*. Warszawa: PWN.
- Domaradzki P., Krzyszkowski J. (2016). *Wsparcie dziecka w rodzinie i pieczy zastępczej. Ujęcie praktyczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Encyklopedia powszechna*. Warszawa: PWN.
- Encyklopedia – www.encyklopedia.com. Mary Richmond [data pobrania: 13.03.2022].
- Jadczak-Szumilo T. (2018). *Zrozumieć, by chronić. Problemy psychologiczne dzieci adopcyjnych i w rodzinach zastępczych*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenie Diakonia Ruchu Światło-Życie.
- Łobocki M. (2004). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Maszkę A., Maszkę W. (2004). *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Molska-Książek M., Janiszewska E., Kierszek K., Przybylska-Dzieciatkowska M., Ramczykowska S., Supel M., Tryk-Korycka M. (2006). *Polska edycja podręcznika PRIDE Rodzinna Piecza Zastępcza*. Warszawa: Towarzystwo „Nasz Dom”.

- Muszyński H. (1971). *Wstęp do metodologii Pedagogiki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pilch T. (1995). *Zasady badań pedagogicznych* Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”
- Przeniosło M., Przeniosło M. (2018). *Rada Główna Opiekuńcza w latach I wojny światowej*. Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego.
- Sunderland M. (2019). *Odwrócona relacja. Kiedy problemy rodziców zabierają dzieciństwo*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie – dane na dzień 17.12.2021 r.

Akty prawne

- Ustawa o Wspieraniu Rodziny i Systemie Pieczy Zastępczej z 9 czerwca 2011 r. [Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887.